

שמירה בשבת תמורת תשלום

ראשי פרקים:

- א. מבוא
- ב. מקור האיסור למתן שכר שבת
- ג. שכר שבת לצורך קיום מצוה
- ד. הקשיים בשיטה זו והנסיונות ליישובם
- ה. שכר שבת במצוה התלויה בשבת
- ו. גדר איסור שכר שבת וההיתר הנובע מכך
- ז. פסק ההלכה – סתירת דברי המחבר
- ח. גדר של מצוה בפעולות שמירה ואבטחה ברחבי ישראל
- ט. ההיתר משום מצות ישוב ארץ ישראל
- י. היתר מדין "יחי בהם"
- יא. שמירה למניעת נזקי ממון
- יב. סיכום

א. מבוא

מעשה בחייל מילואים דתי שהוטלה עליו משימת שמירה בשבת. מתוך רצון לשובות את השבת כהלכתה בביתו בחיק משפחתו, פנה החייל לחפש לו מחליף. אחד מחבריו נעתר לבקשתו למלא את מקומו במהלך השמירה, אולם התנה את הסכמתו בקבלת פיצוי כספי.

נשאלת השאלה, האם רשאי אדם לשלם לחבירו תמורת החלפתו בשמירה בשבת? האם יש במעשה זה משום "שכר שבת" האסור בתשלום, או שמא דרכי ההיתר הנוגעות לשכר עבור מעשה הנעשה בשבת, שייכות גם בנדון דידן?

אין בכוננתנו לעסוק באופני היתר שכר שבת הניתן בהבלעה, אלא במהלך תשלום רגיל עבור מעשה שבת באופן ספיציפי, האם מותר הוא או אסור?

ב. מקור האיסור למתן שכר שבת

הגמרא (בבא מציעא נח ע"א) אומרת: "השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים אין נותנין לו שכר שבת. לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת (=7 ימים), שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע (=7 שנים) נותנים לו שכר שבת. וביאר רש"י על אתר, שטעם ההיתר לנתינת שכר שבת כששכרו ליותר מיום אחד, משום שנבלע השכר בשכר שאר ימים ואינו מפורש לשבת. אולם משמע מכאן, שבאופן ששוכרו לשבת בלבד הרי שאסור הדבר. במשנה בכתובות (סג ע"א) שנינו, שפוחתין מכתובתה של אשה מורדת 7 דינרין, דהיינו, דינר עבור כל יום בשבוע. ומוסיפים לכתובתה של אשה שבעלה מורד בה שלשה דינרים, כלומר, דינר וחצי עבור כל יום. ומחשבת הגמרא (שם סד ע"א) שיש הברל בין אשה מורדת שמנכים מכתובתה עבור כל ימות השבוע כולל שבת ובין בעל מורד שמזכה את כתובת אשתו בתשלום עבור ששה ימים שאינם כוללים שבת. וזו לשון הגמרא: "אידי דמיפחת קא פחית – לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא מיחזי כשכר שבת". כלומר, כיון שאצל הבעל המורד מתוסף תשלום לכתובת אשה הרי שיש בנתינת מעות כנגד השבת משום מיחזי כשכר שבת".

ובטעם האיסור כתב רש"י ח"ל: "וגזירה משום מקח וממכר ושכירות". להלכה פסק הרמב"ם (הל' שבת פי"ד הט"ו) שמוסיפים לכתובת אשה שבעלה מורד בה "משקל שש ושלושים שעורות של כסף בכל שבת ושבת"², דהיינו, לפי תחשיב תשלום של ששה ימים בשבוע שאינו כולל שבת.

וכן פסק המחבר להלכה באבן העזר (סי' עז ס"א). העולה מן האמור, שבאופן שבו משולם שכר ממשי עבור יום השבת באופן ספיציפי, הרי שאסור הדבר מדינא. וכך מבין המרדכי (כתובות אות קפט) שכתב ח"ל: "פסק הרב ר' ברוך מכאן יש לי חשש על החוננים שמשכירים אותם להתפלל בשבת". וכן פסק המחבר בשו"ע (אורח חיים סי' שו ס"ה) לאיסור.

1. כבר הקשו התוספות, וף סד ע"ב ד"ה מיחזי, מדוע נחשבת התוספת לכתובת אשה שמרד בעלה כשכר שבת, והלא אומרת הגמרא בבא מציעא ה"ג ששכר שבת בהבלעה מותרת ומתריעים התוספות: כאן אין הבלעה ברורה, שכן התשלום אינו עבור שבוע שלם כדי שיהשב תשלום השבת כהבלעה, אלא שהחשבון הוא יומי, מתוך הנחה שאם יתפייס הבעל באחד מימי השבוע לא יצטרפו כל ימי השבוע לחשבון התשלום.

2. וביאר המגיד משנה שם את חשבונו של הרמב"ם, ששלשה דינרים הם ל"ז שעורות כסף, שכן דינרים אלו הם של דבריהם, והם שמינית שבצורי ובריני צורי יש צ"ז שעורות כסף, נמצא, ששמינית ממנו הוא י"ב שעורות, ולפיכך שלשה דינרים מהיום סך של שלושים ושש שעורות כסף.

ג. שכר שבת לצורך קיום מצוה – היתירו של רבינו שמואל

המרדכי הנ"ל מציין דעה החולקת באותו ענין: "והרב רבי שמואל בני אומר, דאין איסור, דהא נותנים לו שכר לקיים המצוה להתפלל".² דהיינו, שעצם האיסור לשכור פועל עבור השבת הוא איסור ברור, אלא שלפנינו דיון נוסף בשאלה האם שכרו של חזן הוא בגדר שכר שבת, באופן שמשולם לו שכרו בעבור השבת עצמה בלבד, ולצורכי קיומה של מצוה.

ד. הקשויים בשיטה זו והנסיגות ליישובם

הטור כתב (סי' תקפה ע"א): "וכן עוד מנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריו בו יותר, משא"כ בספרד שבורחים מן המצוה עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם. ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה, כי נראה לי שאסור. כדתניא, השוכר את הפועל לשמור את הפרה והתינוק אין נותנים לו שכר שבת – אלמא בהדיא קתני שאסור ליטול שכר שבת אלא ע"י הבלעה כדמפרש בסיפא דברייתא ששכרו לשמור חודש, משם יראה שיצא שכרו בהפסדו ועל זה נאמר 'עבירה גוררת עבירה'.

כלומר, שיצא הטור כנגד ההיתר שהביא המרדכי לשכירת חזן לשבת משום צורך מצוה, ואף יותר מכך מקשה הבית יוסף (סי' תקפה): "ויש לתמוה על הר' רבינו שמואל (שמתיר), דאטו כדי לקיים המצוה נחלל שבת? ומבאר הבית יוסף מפשט הסוגיא הנ"ל בכתובות, וכן הסוגיא בפסחים, שבאופן שבו שוכרים את החזן בערב שבת ולא בשבת עצמה שאין איסור בדבר רק שלכתחילה יש לחוש לכך ובמקום שאפשר, אולם במקום מצוה לא חששו כלל, וכך מבאר הבית יוסף את דעת רבינו שמואל שהביא המרדכי להתיר לשכור חזן להתפלל בשבת".

לדעת האגודה (כתובות פה) טעם ההיתר נובע מחמת "דהא נוהגין לקיים המצוה לפעמים בלא שכר", כלומר, שלפנינו מצב שבו אין התניה מפורשת בין השכר לבין בעל התפילה שכן לעיתים מתפלל הוא ללא שכר, ובאופן כזה אינו נראה כשכר שבת.

ובחיודושי אנשי שם על המרדכי הנ"ל הוסיף וביאר את דברי האגודה, וז"ל: "כיון שאינו נותן שכר זה אלא לקיים המצוה, ושמא בלאו הכי היה עושה, דניחא ליה לאיניש לקיים מצוה, הא לא דמי לשאר שכר שבת, דלאו מצוה היא, וכן כתוב בהדיא באגודה, ואין צריך לדחוק למה שדחק בו הר"י קארן".

3. הבית חדש, סימן שו ד"ה השוכר דף ס ע"ב, פסק להלכה לנהוג להקל כסברת הבית יוסף בביאור דברי רבינו שמואל.

ה. שבת במצוה התלויה בשבת

הטורי זהב (אורח חיים סי' תקפה ס"ק ז) מציין את שאלת הטור הנ"ל, כי קשה על היתרו של רבינו שמואל שהובא במדרכי ממהלך הסוגיא בבבא מציעא שצוינה לעיל בראש דיונו. שכן מן הסוגיא עולה שאף באופן בו נעשית פעולה לצורך מצוה — שמירת פרה אדומה, יש איסור לתשלום שבת בעבור השבת עצמה בדוקא. ואם כן, כיצד ניתן להותיר שבת שבת לצורך מצוה? ומתוך הט"ז ח"ל: "וצריך לומר דסבירא ליה לרבינו שמואל דשאני מצוה התלויה בשבת עצמו, ואינה שייכת לימות החול, כגון: התפילות של שבת".

יש לעיין בלשונו הסתומה של הט"ז מהו יסוד ההיתר הנובע מכך שהמצוה תלויה בשבת עצמה?

ולדעת ה"ציץ אליעזר" (לגר"א וולדנברג, ח"ז בסימן כח) יסודו של החילוק בין האיסור המובא בגמרא בבבא מציעא להיתרו של רבנו שמואל נובע מכך שאיסור מתן שכר שבת הוא באופן שהדבר שבעבורו נוטל שכר אינו מחויב לבוא בדוקא ביום השבת, אלא שבאופן מקרי ומסויים אירע הדבר בשבת, ואין החיוב לעשיית אותה הפעולה נובע מעצם התהוות יום השבת, לכן במקרה של תשלום שכר עבור שמירת הפרה בשבת, כששמירה זו אין עניינה לבוא בדוקא ביום השבת, נחשב כמתן שכר שבת, מאחר ומשלם עבור העובדה שייחד השומר את עצמו לשמירה ביום השבת.

משא"כ בתשלום שכר עבור תפילה בשבת שווהי פעולה מחוייבת, קבועה ומקושרת ליום השבת גופו שם אין נוטל החזן שכר בעבור עצם התפילה, שכן עם הופעת יום השבת מופיע חיוב מצוות התפילה וכל מתן השכר הוא לצורך קיום התפילה לאתרים כשליח ציבור.

ובערוך השולחן (סימן שו"ק יב) יצא כנגד הכיוון הנ"ל העולה מדברי הט"ז וטען כי העובדה שהפעולה עליה משולם השכר מקושרת ומחוייבת לבוא ביום השבת אדרבא מוכיחה יותר כי לפנינו שכר שבת. וציין הסבר נוסף כי ההיתר הנובע מהכרחיות הפעולה לבוא ביום השבת הוא מכיון שאין מי שרוצה לעשות את הפעולה בחינם לפיכך ההכרח הוא לשלם בעבודה, ואכן משום כך פוסק המחבר שאין רואים הם סימן ברכה בשכר זה.

4. הרב וולדנברג ציין את הדברים בשם הספר ראש יוסף למהר"י אישקאפא. ועיין שם במהלך הדברים, אף שהחילוק עמוק הוא, כדבריו.

ו. גדר איסור שכר שבת וההיתר הנובע מכך

הגאון ר' איסר זלמן מלצר מציין יסוד בשם ר' חיים, שגדר האיסור של שכר שבת אינו מדין איסור הרווח ממעשה השבת, אלא דהוי כעין איסור מלאכה שגורם לכך שאף מלאכה שאיננה אסורה, באופן שנוטל עבודה שכר הופכת המלאכה עצמה למלאכה אסורה.

ואם כן, נכונים הדברים דוקא בפעולה סתמית אודותיה ניתן לומר שחל עליה כרגע שם של מלאכת איסור. אולם כשהפעולה היא מצוה כגון בתקיעת שופר וכדו', הרי שאי אפשר לומר שהפעולה עצמה אסורה, ובככה⁵ יחשב השכר כרווח בעלמא.

ז. פסק ההלכה – סתירת פסקי השולחן ערוך

המחבר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן שו ס"ה) מציין את המחלוקת המובאת במדכי הנ"ל: "אסור להשכיר חזנים להתפלל בשבת ויש מי שמתיר" ואינו מכריע במחלוקת זו.

אולם באתו עניין מצאנו דיון נוסף שמקורו בברייתא (פסחים נ ע"ב) שאומרת: "ת"ר ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם... ושכר מתורגמנין", ומבאר הגמרא, ששכר מתורגמנין אין בו סימן ברכה משום "דמיחזי כשכר שבת".

ומציין המחבר להלכה את דברי הברייתא הזו (שו"ע אורח חיים סי' תקפה סעיף ה) וז"ל: "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה".

יש לדון בדברי המחבר, שכן מחד מציין המחבר (בסימן שו ס"ה) את ענין איסור שכר שבת בדעה סתמית, ואחר כך את ההיתר בשם י"א וידועה דעת רוב הפוסקים⁵ שכשכותב המחבר דין בסתם ואחר כך מציין דעת י"א כוונתו לפסוק בסתם, ואם כן, משמע שפוסק המחבר שאסור לשכור חזנים לצורך תפילה בשבת.

מאידך, יש לרייק בלשונו של המחבר (סימן תקפה ס"ה) שפסק, שהנוטל שכר שבת אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה – האם כוונתו לאיסורא, או שמא ניתן להוכיח שיש היתר לנתינת שכר שבת רק שאין הברכה שרויה בשכר זה?

המגן אברהם (סימן תקפה ס"ה) ביאר את דברי המחבר, שהנוטל שכר שבת אינו רואה מאותו השכר סימן ברכה, שכוונתו לומר, שאיסורא ליכא, כיון שלצורך מצוה הוא, וא"כ דברי המחבר בסימן שו ובסימן תקפה

5. עיין בספר יד מלאכי אות יז בענין כללי השולחן ערוך.

סותרים אהודי.

ומקשה הפרי חדש על אתר, שכיון שקי"ל כאמור, שבכל מקום בו מציין המחבר שתי דעות חולקות, נקטינן להלכה כדעה הראשונה, וברי שא צוינה הדעה ששכר שבת אסור, אם כן צריך לומר שגם בהלכה זו פוסק המחבר לאסור מתן שכר שבת ואין לפנינו סתירה בדברי המחבר. דהיינו שלפי המגן אברהם אין כוונת המחבר לאסור שכר שבת, רק שציין שאינו רואה סימן ברכה מאותו השכר, בעוד שהפרי חדש מבין, שדעתו הכוללת של המחבר היא לאסור שכר שבת.

ובמחצית השקל על המגן אברהם שם הקשה, בדומה לקושיית הפרי חדש, וכתב לתרץ, שמה שכתב המחבר בסימן תקפה שאינו רואה סימן ברכה – לא בא למעט שאיסורא ליכא, אלא מילתא פסיקא נקט דאינו רואה סימן ברכה שהוא לכו"ע, משא"כ לענין איסורא דתליא בפלוגתא כדלעיל בסימן שו.

דהיינו, שמפרש המחצית השקל, שאין להוכיח מדברי המחבר בסימן תקפה שאין איסור במתן שכר שבת⁶ וננקטה הלשון שאינו רואה סימן ברכה משום שאינה שרויה במחלוקת.

אמנם המעיין בדברי הבית יוסף (יורה דעה סימן ער), ימצא שפירש הבית יוסף במפורש אודות הגמרא במגילה בענין המוכר ספר תורה, שאין רואה בו סימן ברכה, שהכוונה שיש בכך איסור למוכרו, ואם כן, משמע בפשטות שהלשון "אין רואה בו סימן ברכה" אולא לאיסורא בניגוד לדעת המגן אברהם הנ"ל⁷, ובאופן זה אין כל סתירה בדברי המחבר⁸, ואם כן כדברי מחצית השקל, אף כי לא מטעמו, יש לדון במחלוקת המובאת במחבר בסימן שו ובהכרעתה למעשה על פי כללי הפסיקה כנ"ל.

6. עיין בדברי מחצית השקל סימן שו ט"ק ח, שביאר ברענא הבית יוסף, ששכר שבת נחשב כגזירה לגזירה, שכן עצם שכירת בעל התוקע נעשתה כערב שבת המשא ומתן אסור מדרבנן בלבד, והאיסור משום שכר שבת הוא משום שדומה למקח וממכר ונחשב כגזירה לגזירה, ודי אם נאסור בדבר הרשות ולא בדבר מצוה.

7. החתם סופר בהירורשו על גליון השו"ע ציין שאין לדמות את פסק הבית יוסף ביורה דעה סי' ער, שאינו רואה סימן ברכה, לדבריו בשו"ע אורח חיים סי' תקפה, שכן הפסק ביורה דעה הוא ע"פ הסוגיא במגילה, ושם נאמר שאינו רואה סימן ברכה לעולם, ומשמע מפשט הלשון, שלוקה האדם בכל עסקיו, ולכן מדייק מכך הבית יוסף, שיש איסור במכירת ספר תורה, מה שאין כן לענין שכר שבת, שמציין המחבר בלשון "שאינו רואה מאותו שכר סימן ברכה", ומשמע מכאן, שדוקא שכר השבת הוא הלוקה, אולם לא שאר נכסיו של האדם. ואם כן, שפיר ניתן לומר שאין איסור בדבר.

8. עיין בדברי הט"ז, אורח חיים סי' תקפה ט"ק ז, שהבין בדברי המחבר שפסק בהלכות תוקע, שאין איסור בקבלת שכר עבור התקיעה, מה שאין כן לפי דבריו בבית יוסף, יורה דעה סי' ער, שמשמע שם שלשון "אין רואה בו סימן ברכה" מורה לאיסור.

ח. גדר של מצוה בפעולות שמירה ואבטחה ברחבי ישראל

יש לדון לאור האפשרות העקרונית העולה מן הני"ל, שניתן להתיר שכר שבת לצורך קיומה של מצוה, האם יש גדר של מצוה בפעולות שמירה ואבטחה ברחבי ישראל.

ניתן לבחון נושא זה משני היבטים:

1. פעולות שמירה ואבטחה בתקופתנו בזמן האינתיפאדה ובעת ריבוי מעשי הטרור, שמטרתן מניעת נזקי גוף ונפש.
2. פעולות שמירה ואבטחה שענינן שמירת הרכוש ומניעת נזקי ממון. לאור המצב הבטחוני בזמננו יש מקום לומר כי שני ההיבטים כרוכים הם זה בזה? ויש בפעולת השמירה גם כשענינה למנוע נזקי ממון משום חשש של נזקי גוף ונפש לכל הפחות כלפי השומר עצמו. מאחר ואין זה הנושא המרכזי של דיוננו, נשתדל להתמקד בהעלאת הנקודות העיקריות הצריכות לעיון וללימוד ונמעט בהרחבת ההסתעפויות ההלכתיות הנובעות מכך.

ט. היתר משום מצוות יישוב א"י

ידועה המימרא המובאת בספרי (דברים יב, יט) ש"שקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצוות שבתורה". הרמב"ן (בתוספותיו לספר המצוות מצוות עשה ד) מונה מצוה זו במנין המצוות כמצות עשה דאורייתא, והיא לדעתו בכלל מצות כיבוש הארץ ובפשטות לא פחותה פעולת השמירה והאבטחה בארץ ישראל מפעולות יישוב הארץ כיבושה וחיווקה.

י. היתר מדין "וחי בהם"

בסוגית פיקוח נפש בגמרא (יומא פה ע"ב) נאמר: "ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה",

9. הרב הרצוג זצ"ל, כנאמרו "שמירת הבטחון כפנימי במדינה בשבת ויום טוב", גרס בקובץ התורה והמדינה כך היו, תשי"ג עמ' כה"ל, מציינ בפתח דבריו את מצב הבטחון בארץ כפי שנמסר לו ממקור מוסמך. אמנם, נכתבו הדברים אודות המצב הכטחוני בשנת כתיבת המאמר – תשי"ג, אולם ניתן להחמק במספר נתונים רלוונטיים גם לתקופתנו אנו.
  - א. מעשי הפשע, ובכללם החמורים, כגון: התפרצויות ושוה, מתרבים בארץ במידה רבה. גם מקרי הרצח התרבו באופן ניכר ביותר.
  - ב. מבצעי הפשע מזוינים ומשתמשים בנשקם בכל מקרה של הפרעה.
  - ג. יום השבת הוא, למרבית הצער, היום הכי מסוגל למקרים מעציבים מעין אלו, היות והציבור פני מעבדה והוא גם לעיתים מתבסס בימי שבת וחג.
- לאור נתונים אלו, נוטה הרב הרצוג זצ"ל לומר שיש במקרים אלו משום ספק סכנת נפשות. ענין בהערה הבאה.

ולמסקנת הגמרא נלמד מקור הדין מן הפסוק ודרשת חז"ל "וחי בהם" – ולא שימות בהם. בפשטות ניתן להבין מן הגמרא כי גם במקרה של ספק פיקוח נפש מצווין לחלל את השבת וכפי שמבארים התוספות (שם ד"ה ולפקח): "שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל".

וכן פוסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן שכח ס"ג) "מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחין עליו (את הגל) אע"פ שיש בו כמה ספיקות".

לאור דברים אלו, יש לדון מה הדין במקרה של פעולת שמירה ואבטחה, האם אין כאן היתר מדין "וחי בהם" מטעם חשש של ספק פיקוח נפש?¹⁰ ואף אם אין בכך משום היתר במלאכות דאורייתא שמא יהווה הדבר צד היתר להגדרת פעולת האבטחה כמצוה ולהתיר על פי כך תשלום של שכר שבת.

וברבינו ירוחם (נתיב השניים עשר, חלק תשיעי) כתב: "שכל דבר שאין בו סכנה עתה אף על פי שיכול לבוא לידי סכנה – אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא"¹¹.

הרמ"א (אורח חיים סימן שכט ס"ו) מציין את דעת ה"אור זרוע" לגבי גויים שבאו על עיר ספר אם מחללים עליהם את השבת, שלדבריו אפילו לא באו עדיין אלא שרוצים לבוא מחללים עליהם את השבת.

ובמשנה ברורה (שם ס"ק טו) הרחיב דברי ה"אור זרוע", וכתב "כשהקול יוצא שרוצים לבוא אע"פ שלא באו עדיין מותר ללבו כלי זין לשמור ולעשות קול בעיר, כדי שלא יבואו דאין מדרקקן בפיקוח נפש".

ובפשטות, ניתן להקיש גם לנידון דידן כשבזמננו אנו, מצבנו הטכנוני עומד בגדר של "רוצים לבוא"¹², ואזי יש לדון – האם ניתן להתיר לכל הפחות שכר שבת ולהחשיב את המצב, במקום מצוה של פיקוח נפש

10. עיין במאמרו של הרב הרצוג זצ"ל, שהוזכר בהערה הקודמת, שם האריך לדון בשאלת הגררים והגבולות להיתר פיקוח נפש. והעלה הרב בדבריו, שיש לחלק בין מצב בו הסכנה היא האוית והספיקות הם צדדיים, שאזי יש לדון בגררים של ספק פיקוח נפש, מה שאין כן באופן שבו עצם הסכנה היא מסופקת, ונשאר בצרך עיין.

בתורף דבריו ציין, שמחמת חומר הענין נראה להתיר פעולות שהם בגדר של איסור דרבנן בלבד, ופקק בדבריו בבואו לפסוק הלכה למעשה.

11. הובאו דבריו בבית יוסף, אורח חיים סימן שכח, דף ק ע"א בדפוסים המקובלים, ד"ה ומי'ש רבינו וכן מכה.

12. עיין בספר משיב מלחמה להרד"ג שלמה גורן, כרך א שער ב סימן יג, שכתב בעמ' רכו: "אין צורך להוכיח ביום שבישובי הספר השמירה הינה תיונית ופיקוח נפש לאנשי המקום, וגם מתקנים בפנים הארץ ללא שמירה היו מהיום משיכה למחבלים ונדונים גם הם כיושבים על הספר" וכו', והוסיף שם: "ברור, אפוא, מכל הנ"ל, שלא רק ישובי ספר אלא גם מקומות ישוב מבודדים בפנים הארץ זקוקים לשמירה מחשש רציחות ומגזילות וכוש, וכי החגנה על הרכוש לענין שבת בישובי ספר זינה כדין הגנה על הנפש ומחללים עליה את השבת לכל דבר".

בגדרי "וחי בהם", גם באיזורים שאין להם הגדרה הלכתית ברורה של עיר ספר.

יא. שמירה למניעת נזקי ממון

יש להוסיף לדברים פן נוסף והוא הדיון בשאלת מעמדה של שמירה שמטרתה היא גם למנוע נזקי ממון שגם בנדון זה מצאנו צדדים להתיר. הגמרא (שבת מב ע"א) אומרת: "אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ". ונחלקו הראשונים בטעם ההבדל שבין גחלת של עץ לגחלת של מתכת. לדעת רש"י הר"ן וראשונים נוספים – איסור הכיבוי בגחלת של מתכת הוא מדרבנן בלבד, ובכחאי גזונא של היזק דרבים לא גזרו כרבנן, מה שאין כן לגבי גחלת של עץ שאיסורה הוא מדאורייתא. אולם לדעת בעל הלכות גדולות ורבינו חננאל – ההבדל בין גחלת של עץ לשלמתכת נובע מסיבה מציאותית שגחלת העץ נראית כל עוד בוערת היא, מה שאין כן גחלת של מתכת ויכול ח"ו להנזק בה ומשום כך התיר לכבותה.

וביאר הר"ן (דף יט ע"ב בדפי הרי"ף) שסברתם היא שנוק הרבים נחשב כסכנת נפשות.

לאור דברים אלו יש לדון במעמדה של שמירה שמטרתה העיקרית, או אחת ממטרותיה למנוע נזקי ממון. ולכאורה, יש מקום לצדד ולומר, שניתן לראות צדדים להיתר מלאכה בכדי למנוע נזק רבים, ואם כן כך בענייננו נוכל לכל הפחות להחשיב את המצב כמקום מצוה ולהתיר שכר שבת בכה"ג.

יב. סיכום

העולה מן האמור לעיל הוא, לעניות דעתי, שיש מקום להגדיר את פעולות האבטחה והשמירה בימינו כבעלות גדר של מקום מצוה ואף שלא יהיה בכך משום עילה להתיר איסורי שבת, מכל מקום תועיל הגדרה זו להחשיב תשלום שכר עבור שמירה בשבת כשכר שבת במקום מצוה. ובנוגע להרחבת הגדר ההלכתי של המונח "מצוה" עיין בדעת רבנו תם (הובאו דבריו בטור בסי"ס רמז) שפסק שכל מקום שאליו הולך אדם במטרה לסחורה סחורה או לראות פני חברו נחשב הדבר כדברי מצוה

13. וראה מסקנתו של הר"ג שאול ישראלי בספר צומת התורה המרינה כרך ג עמ' 27, שעיין שכל מה שנוגע לשלום הציבור או סילוק נזק ממנו, הכל נחשב כפיקוח נפש, כי כל מה שכרוך בשלום הציבור יש בו בעקיפין ענין עם פיקוח נפש. עיין שם במהלך דבריו.

והתיר משום כך הפלגה בספינה בפחות מג' ימים קודם השבת¹⁴. לאורם של דברים אלו ניתן לשאול האם מותר לשלם שכר עבור שמירה הנעשית בשבת אליבא דההיתר המובא בשם רבנו שמואל להתיר שכר שבת במקום מצוה.

ובפשטות פסק המחבר לאסור מתן שכר שבת ואף שציון דעת הי"א להתיר, ההלכה כסתם המובא בסימן שו ס"ד ומתחוק ממשמעות הפסק לאסור בסימן תקפה ס"ה.

אמנם העולה מדברי המובאים בבית יוסף הוא שיש להתיר שכר שבת במקום מצוה כפי שציינו לעיל. וכך הבין דבריו הדרישה בטור (סי' שו ס"ק ב) וז"ל: "ומשמע מדברי בית יוסף שאין איסור כלל אפילו מדרבנן דלכן לא העמידו דבריהם במקום מצוה¹⁵".

ואכן מצאנו סיעה גדולה של פוסקים¹⁶ שהתירו להלכה תשלום שכר שבת במקום מצוה וכיון שהאיסור שלפנינו הוא איסור דרבנן הרי שבמקום מצוה לא גזרו רבנן ויש להקל.

ומתוך שיקול הדעת שיש בנדון דידן גם דין של ספק סכנה¹⁷ הרי שניתן משנה תוקף לסברתם של המתירים.

14. הובאו הדברים בשם רבינו תם, גם במדכ"י, שבת סי' רנח. אולם הבית יוסף השיג על הטור שם ד"ה ולענין דבר מצוה, שנראה לו שאין כל הפוסקים מודים לדעת רבינו תם בענין זה, שכן הפטור בענין זה של יציאה ג' ימים קודם השבת נובע מדין של עוסק במצוה הפטור מן המצוה (מצות עונג שבת), ואם ההולכים לצרכי סחורה וראיית פני חבריהם חשובים כעוסקים במצוה; הרי שנפטר כל העולם ממצוות.

ובפשטות, משמע מדברי רבינו תם, כפי שהבינם הבית יוסף, שיש אפשרות להתיר בגדרים של מצוה גם דברים שהם בבחינת צרכים רחופים ואף יותר מכך, ואם כן, לכל הפחות נוכל להסתייע כדיעה זו לצורך קביעת שמירה ופעולת אבטחה במקום מצוה. תימן בריבי"ש בתשובותיו, סימן קא, שהתיר עליה לארץ ישראל עם אורחת ישמעאלים אף שנסיעה כזו תאלץ את הנוסע לחלל שבת תוך כדי המסע, ואעפ"כ מותר מדין צרכי מצוה, והסתמך בדבריו על דעת רבינו תם, אף שציון שוה"י קולא יתירה.

15. עיין בתשובת הגרי"א וולדנברג, חלק ז סימן כח, שציון לפי כללי הפוסקים בשדי חמד, סימן יג אות ט, שהביא דיעה הגורסת כי באופן שכתב בבית יוסף דיעה הנוגרת את הדיעה המובאת בסתם בשולחן ערוך ומצדדת בפסק המובא בשם "יש אומרים", דעת מרן המחבר לפסוק כדענו הי"ש אומרים, ומה שסתם להלכה בשולחן ערוך הוא משום שטוב לחוש לסברת הסתם.

16. שו"ת מהרי"י מברונא, סימן קיד, חיי אדם כלל ס אות ה, כף החיים אורח חיים סימן שו אות לו, ובשו"ת חינא והיסרא לכתובות סח ע"ד, מגן אברהם סימן רמו ס"ק ג, וסימן שו ס"ק ז. בהרחבת יריעת הדברים האריך הרב ד"ר ז. ז. כהנא בקובץ תורה שבעל פה כרך כד. עיי"ש.

17. עיין בתשובות מהרי"י מברונא, סימן קיד, לגבי היתר מתן שכר למיילדת בעד טיפולה בשבת שהעלה צד להתיר במקום סכנה שלא גזרו בו חז"ל. ובספר דרך עץ החיים בחלק השו"ת, ב – בענין שכר שבת לרופא, שהתיר משום חשש ספק נפשות.